

Kvinnovåld som rättsskyddsfråga –
före, under och efter processen

Sektionsmöte

Fredagen den 19. augusti 2005 kl. 15:00

Sektionsmöte

Kvinnovåld som rättsskyddsfråga – före, under och efter processen (sektionsmöte)

(Se sidorna 105–120 i Bind I)

Debattledare: Fd. generaldirektören *Britta Bjelle* (Sverige)

Referent: Advokat *Anne Christine Bohinen* (Norge)

Korreferent: Højesteretsadvokat *Sif Konráðsdóttir* (Island)

Debattledaren, fd. generaldirektören *Britta Bjelle*, Sverige:

Välkommen till denna sektion som berör våld mot kvinnor som rättsligt skyddsproblem såväl före som under och efter processen. Flera av de nordiska länderna arbetar för närvarande med dessa frågor. I Norge arbetar Förrättsutvalget och i Sverige utredningen om lagen om målsägandebiträde. I Danmark har ny lagstiftning trätt i kraft i sommar som berör liknande frågor och här på Island är det beslutat att straffprocessen ska revideras.

Jag tänker nu presentera referenten och korreferenten. Referenten i vårt sektionsmöte är advokaten Anne-Christine Bohinen. Hon har många års erfarenhet av att arbeta som bi-ståndsadvokat i Norge och hon är dessutom ledamot i Förrättsutvalget. Korreferenten är höiesteretsadvokat Sif Konráðsdóttir och hon har också lång erfarenhet av advokatverk-samhet. Idag fick jag också höra att hon har en av huvudrollerna i en video som ska användas i Sverige i undervisningssyfte.

Jag heter Britta Bjelle och är förre detta generaldirektör. Jag leder för närvarande utredningen om målsägandebiträdeslagstiftningen i Sverige.

Ordningen vid dessa sektionsmöten går till på det sättet att ordet först går till referenten och därefter till korreferenten. Därefter blir det debatt. Vi är ju inte så många deltagare i sektionsmötet varför det är önskvärt att alla deltar i debatten. När Ni begär ordet är det bra om Ni nämner vem Ni är och Ert yrke. Sektionsmötet avslutas sedan med att korreferenten och referenten får lämna avslutande kommentarer. Med detta överlämnar jag ordet till vår referent.

Referenten, advokaten *Anne Christine Bohinen*, Norge:

Ærede forsamling. Jeg er takknemlig for å få anledning til å komme hit til denne forsamling og fortelle hva jeg som bistandsadvokat føler blir feil på rettsområdet „Vold mot kvinner“, som et rettslig beskyttelsesproblem før, under og etter prosessen. Jeg savner flere advokater, spesielt forsvarere, men også flere dommere i debatten. Ettersom jeg har jobbet blant annet med denne typen saker som advokat siden 1990, og har vært advokat for fornærmede i straffesaker, har jeg ofte blitt møtt med kritikk fra forsvarerhold, om at min rolle og jobb og fornærmedes stilling, bidrar til en ubalanse i straffeprosessen, og ofte fått merkelappen „setteaktor“ satt på meg.

Det som er viktig på dette rettsområdet er at forsvarere og spesielt dommere gjør seg opp en mening om hvilke utfoldelsesmuligheter fornærmede skal ha i en straffesak. Og likeledes hva som er bistandsadvokatens arbeidsoppgaver. Det skal ikke være nødvendig for fornærmede å fremme et erstatningskrav for å skaffe seg fulle deltakerrettigheter. Fornærmedes behov er mer enn det å fremme et erstatningskrav. Likeledes så fortjener bistandsadvokaten bedre arbeidsvilkår, herunder forutsigbarhet og fulle deltakerrettigheter. Og ikke minst må fornærmede sikres verdighet gjennom hele rettsprosessen.

Dette emnet er ganske kontroversielt, og jeg savner som sagt flere aktører som går ordentlig inn i debatten, istedenfor at vi bare føler at vi møter holdninger som at bistandsadvokater utøver „viking-juss“.

Dette henspiller på den tiden da fornærmede og dennes slekt ordnet opp privat og fikk gjenopprettelse på den måten. Så gikk vi i middelalderen, hvor kirken og kongen fikk større og større makt, over til at rettsprosessen og sakene ble overgitt til det offentlige. Sent på 1800-tallet overtok det offentlige retten til å føre saken fra den som hadde blitt utsatt for en kriminell handling, gjennom at det ble opprettet en offentlig påtalemyndighet. Men i dag presser fornærmede og fornærmedes organisasjoner seg på igjen, og ønsker – og krever – økte deltakerrettigheter i prosessen. Vi opplever dessverre at rettssystemet, spesielt domstolene, butter imot, slik at de reglene i Sverige, Danmark og Norge som egentlig skulle sikre fornærmede fulle partsrettigheter og utfoldelsesmuligheter i en straffesak, ikke blir overholdt i praksis og bare blir helt formelle regler.

Jeg har selv aldri erfart at en fornærmet har fått fulle deltakerrettigheter i en straffesak. For å belyse at dette spørsmålet er omdiskutert og kontroversielt, så vil jeg vise en lederartikkel jeg ble omtalt i etter at jeg var bistandsadvokat i en grov drapssak i 2001⁶⁵, fordi den belyser litt av samfunnets holdninger og forventninger til hva som er bistandsadvokatens rolle.

Undertittelen var „Bli ved din lest“ og lederen ble skrevet i 2001 etter at jeg hadde uttalt generelt at bistandsadvokater med fordel kunne innta en mer aktiv

⁶⁵ Fædrelandsvennen, 25. september 2001: *Bohinens rolle*

rolle i domstolene på vegne av offeret. Artikkelen er interessant, fordi den er toneangivende for mange av de holdningene som også aktørene i rettssystemet har overfor bistandsadvokater. I bildeteksten står det: „Som bistandsadvokat bør Anne Kristine Bohinen konsentrere seg om den rollen hun er tildelt i vårt rettssystem, og det er ikke rollen som hjelpeaktor,“. I denne saken mente avisen at jeg skulle konsentrere meg om å ivareta ofrenes og de etterlattes økonomiske erstatningskrav, og at jeg burde holde meg utenfor skyldspørsmålet. For meg blir dette totalt meningsløst, fordi skyldspørsmålet jo er en del av ansvarsgrunnlaget i en straffesak og i en erstatningssak, og det er helt vesentlig for bistandsadvokaten å kunne stille spørsmål til tiltalte og vitner relatert til dette.

Videre står det i lederartikkelen at bistandsadvokaten ikke skal være noen hjelpeaktor i en rettsprosess hvor rollene til forsvarer og aktor er nøye balansert og definert. Konklusjonen er: „[...] i vår rettsstat er nettopp domstolenes erkekonservatisme når det gjelder selve rettsprosessens avvikling den beste rettssikkerhetsgaranti,“.

Jeg fikk anledning til å skrive et svar på en hel andreside i Fædrelandsvennen en stund etterpå, hvor jeg hevdet jeg at bistandsadvokatene var marginalisert til å være rene nikkedukker i rettsprosessen, og at vi ble usynliggjort. Når man påtar seg rollen og oppgaven som bistandsadvokat, oppleves det som om man ikke helt vet hvordan man skal arbeide fra gang til gang, og hvordan man skal utforme rollen fra gang til gang. Dette blir veldig uforutsigbart, og man føler seg som en gjest i rettsalen, noe som selvfølgelig ikke er til fornærmedes fordel.

Det er fem temaer jeg gjerne vil få debattert. For det første at fornærmede føler at møtet med politi og påtalemyndighet er en frustrerende opplevelse. For det andre at fornærmede og hennes representant, bistandsadvokaten, blir marginalisert ved at domstolene ikke tar fornærmedes situasjon på alvor. Videre har vi barns situasjon i rettsprosessen, noe forskere, rettspsykiatere og psykologer i hvert fall i Norge, i økende grad er opptatt av. Vold mot kvinner rammer barn indirekte særdeles ofte, og vi mener at domstolene, slik reglene er utformet i dag, ikke er tiltrekkelig i stand til å verne de svakeste. Videre må erstatningssakene vies spesiell oppmerksomhet, og endelig vil jeg si litt om fornærmedes situasjon etter at behandlingen i rettsapparatet er ferdig.

Møtet med politi og påtalemyndighet

En kvinne som blir utsatt for et lovbrudd, for eksempel vold eller voldtekt, tar eller får kontakt med politiet direkte, eller med en advokat, slik at en straffesak blir opprettet. Det er sørgelig at mange av disse sakene ikke blir prioritert på en skikkelig måte, men isteden renner ut i sanden ved at de blir henlagt eller at det tar særdeles lang tid før man får en påtalemessig avgjørelse. Ofte kan det virke som om politiet synes det er mer spennende å jobbe med andre typer lovbrudd, som narkotikaforbrytelser, ran, drap og andre ting det er litt mer „fart“ over, og

som det gis mer ressurser til å etterforske. Jeg vil nevne et par eksempler fra kvinnevaldsaker. For det første har jeg sett at anmeldte får beskjed om at han er anmeldt før han skal avhøres. Dette er ikke alltid like taktisk. Likeledes har jeg opplevd at analyseresultater forsvinner, slik at man står uten viktige beviser, som man ellers burde ha sikret på en god måte. Videre opplever fornærmede frustrasjon over ikke å bli tatt med på laget, noe jeg tror gjelder vel så mye i Sverige og Danmark, og muligens også på Island, som i Norge. Med det mener jeg at fornærmede føler at hun ikke får informasjon, at hun ikke henger med eller blir tatt på alvor. Veldig mange fornærmede ønsker dessuten å få lov til å møte påtalemyndigheten. Men det synes å herske en oppfatning om at påtalemyndighetens objektivitetsplikt er til hinder for dette, spesielt der det er tatt ut tiltale. For fornærmede oppleves dette veldig frustrerende etter min erfaring, ettersom de føler at de „eier“ saken og at det kanskje er deres livs sak. Da er det viktig å kunne få møte og få en samtale med aktor, og på den måten føle seg ivaretatt.

Forholdet domstolen-fornærmede/bistandsadvokat

Som nevnt mener jeg at fornærmede og hennes representant blir usynliggjort, både før og under hovedforhandling. I Norge, og jeg vil anta i de øvrige nordiske landene, har man bestemmelser om at bistandsadvokaten og fornærmede skal få innkalling til hovedforhandling. Allikevel opplever vi, i hvert fall i Norge, at man gang på gang ikke får beskjed om at det skal avholdes hovedforhandling. Man kan jo gjette hvordan dette føles for en advokat som er satt til å ta ansvaret for fornærmede i denne prosessen.

Det hender ikke sjelden at jeg opplever at fornærmede ringer meg og forteller at hun er innkalt som vitne i saken sin uten at jeg har fått beskjed. Selv om man har regler som sier at man kan delta under hovedforhandlingen, er det veldig vanskelig å begynne å krangle med dommeren om å få utsatt saken av hensyn til fornærmede, hvis det er slik at man ikke har tid til å møte i hovedforhandling på så kort varsel. En eventuell utsettelse vil jo ramme mange aktører, blant annet en tiltalt som kanskje sitter i varetekt. Da ønsker man ikke å lage krangel og bråk rundt dette.

I Norge blir fornærmede som regel avhørt som vitne nummer en under hovedforhandlingen. Dette betyr at hun ikke får delta fra hovedforhandlingens begynnelse, selv om vi også har regler som gir adgang til det. Det er en oppfatning i rettsvesenet om at fornærmedes stilling som vitne vil bli svekket ved at hun får delta helt fra begynnelsen.

Barns stilling

Vold mot barn må avdekkes i større grad enn i dag. Her må politiet og førstelinjetjenesten innenfor sosialtjenesten og psykiatrien bli flinkere.

Dersom mor blir utsatt for grov mishandling, rammer dette barna indirekte. Nyere forskning tilsier at barn som opplever å være vitne til at en av foreldrene blir grovt mishandlet, har det vanskeligere og får større skader enn dersom de skulle vært direkte utsatt for vold selv.

Jeg har også en del saker, hvor kvinnen som er mishandlet, ønsker å nekte far samværsrett. Men Norges Høyesterett har tydelig uttalt at vanskeligheter og vold i forholdet foreldrene imellom, ikke nødvendigvis rammer barna, og derfor skal det, slik jeg oppfatter det, særdeles mye til for at vold mot mor fører til at far nektes samvær. Hvordan dette skal løses, vet jeg ikke, men i første rekke må vi sørge for å få en lovgiving i form av en barnelov som sikrer og fremmer barns integritet.

Fornærmedes behov for deltakerrettigheter i en straffesak

Erstatningssakene har her en spesiell status. Fremmer fornærmede et erstatningskrav som kreves medtatt i straffesaken, har hun etter reglene fulle partsrettigheter. Men som tidligere nevnt innebærer ikke dette at hun nødvendigvis får det, og jeg har aldri opplevd det. Som i den tidligere nevnte lederartikkelen, er det mange som mener at straffesaken, herunder skyldspørsmålet er fornærmede og bistandsadvokaten uvedkommende. Men skyldspørsmålet er jo selve ansvarsgrunnlaget for et erstatningskrav, og det er derfor totalt meningsløst at bistandsadvokaten da ikke skal få anledning til å stille spørsmål til tiltalte og vitner helt fritt, som et supplement til aktors spørsmål. Det er også slik at handlinger som ikke omhandles av tiltalen, men som står i sammenheng med gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen, også kan danne grunnlag for et erstatningskrav. Dommen i Rt. 2003 side 1358 gjaldt en psykolog som hadde forgrepet seg på noen mannlige pasienter. Her ble spørsmålet om erstatning utvidet til å gjelde ikke bare de handlinger som var beskrevet i tiltalebeslutningen, men også for de årene psykologen brukte for å komme seg i posisjon til å forгриpe seg på dem. Dette viser at de helt åpenbart er et behov for bistandsadvokaten og fornærmede å kunne få utfolde seg fritt i saken. Hvordan man skal kunne oppnå dette, vet jeg ikke, men jeg vil appellere spesielt til dommerne om å gjøre seg opp en mening om dette. Når det er sagt, hersker det en oppfatning, i hvert fall i Norge, om at disse utfoldelsesmulighetene bare skal gjelde i de tilfellene hvor fornærmede har et erstatningskrav. Jeg mener at dette også må gjelde i andre saker. Forskning viser at fornærmedes primære behov ikke nødvendigvis er å få erstatning, men å bli tatt på alvor i prosessen, og å få lov til å ha en mening om sin egen sak. Man kan som et eksempel tenke seg at en aktor fremmer en tiltale som oppleves som lite treffende i forhold til det fornærmede har opplevd. Det er da veldig viktig å kunne få lov til å belyse den straffbare handlingen ut fra fornærmedes opplevelse av den.

Tiden etter behandlingen i rettsapparatet

Vi har også et tomrom mellom de oppgavene vi som bistandsadvokater skal utføre og de pliktene forvaltningen har overfor fornærmede. Slik det er i dag, har jeg flere klienter som har barn med innsatte i norske fengsler, og de er særdeles usikre på når far kommer ut og vil kreve samvær med barna sine. Dette er særdeles voldelige menn, som kan innebære en fare for mor og barn dersom de dukker opp på deres bopel. Jeg tror ikke dette spørsmålet er særlig kontroversielt; det er mer et spørsmål om at de som har instruksjonsmyndighet over fengslene får satt dette i system.

Hvordan skal vi som er aktører i en straffesak sikre at kvinner som er utsatt for vold blir tatt godt vare på i vårt rettssystem?

Først og fremst mener jeg at bistandsadvokatens rolle må klargjøres i regelverket. Vi må sikres klare, forutsigbare regler, slik at vi vet hvilken jobb vi skal gjøre fra gang til gang. Vi må også sikres rett til å få salær for den jobben vi gjør. I dag er det jo som nevnt mange dommere som mener at den relevante jobben kun er å fremme et erstatningskrav i samband med straffesaken. Men for veldig mange fornærmede er det også viktig at de har rett til innsyn i dokumentene i saken sin, og får gjennomgått disse med sin advokat. Ta for eksempel en drapssak, hvor mor er etterlatt, og hvor det kan finnes et titalls permer med hundretalls dokumenter. Her vil det finnes et behov for å se hva vitner har forklart, for å få nærmere kjennskap til hva som har skjedd med barnet sitt. I slike tilfeller opplever jeg dessverre at dommeren ikke har forståelse for dette behovet, slik at jeg ikke får betalt for den jobben jeg gjør ved å gjennomgå dokumentene sammen med klientene. Jeg kan jo ikke godt legge politidokumentene på forværelset og si til klienten: „Vær så god, disse skal du lese!“. Og hvordan skal jeg da få betalt? Et alternativ er å prøve å påklage dommerens avgjørelse oppover i systemet, men i vårt lovverk er det slik at det er opptil dommerens skjønn å avgjøre hvilken jobb jeg skal gjøre. Taper jeg, må jeg betale rettsgebyr, slik at saken blir enda dyrere for min del.

Likeledes må det skapes balanse mellom offer og gjerningsmann under hele prosessen, noe som er en utfordring. Vi har store forventninger og tanker om hva en straffesak er, og vi har lange tradisjoner for behandling av straffesaker. Fra forsvarerhold hører jeg ofte at jeg er setteaktor, og at det skaper ubalanse i prosessen å gi fornærmede økte rettigheter. Jeg kan ikke se at dette skaper en slik ubalanse. Alle må da være tjent med at en sak blir fullstendig opplyst, og det bidrar bistandsadvokaten ved å representere sin klient.

Tilliten til domstolen må gjenopprettes. I dette ligger det at jeg mener at det i dag er en mistillit til domstolene, men det er dessverre slik at fornærmede ofte opplever møtet med domstolen som en sekundær traumatisering, i hvert fall dersom de ønsker et ord med i laget. Disse føler ofte at bistandsadvokaten deres

er gjest i rettsalen, og ikke får kommet til orde, ikke får stilt vesentlige spørsmål, ikke får vite når hovedforhandling skal avholdes, og kanskje heller ikke får anket domstolens avgjørelse. Mange fornærmede kommer til meg med en tanke om at nå skal rettferdighet skje, dette vil domstolen ta seg godt av, men så føler de isteden at de blir overkjørt og at de ikke blir sett. Det finnes selvsagt også mange fornærmede som føler seg veldig godt ivaretatt under prosessen, og hvor det heller ikke har vært behov for at bistandsadvokaten gjør så mye. Jeg har en veldig flott historie om en kvinne som hadde en sak i Borgarting lagmannsrett, med jury. Min rolle i saken var ganske passiv, og dreide seg mest om å passe på henne og forklare henne hvordan dette skulle foregå. Hun kom til meg etter at saken var ferdig, og sa at det var første gangen i livet hennes at hun hadde blitt hørt, sett og tatt på alvor.

Utfordringen for lovgiver blir å garantere for fornærmedes stilling.

Jeg takker for oppmerksomheten og håper at vi kan få til en diskusjon rundt disse temaene.

Takk!

Korreferent, høyesteretsadvokat *Sif Konráðsdóttir*, Island:

Debatleder og deltagere.

Det som jeg vil si her gjør jeg som praktiserende advokat, med erfaring som advokat for kvinner som kriminalitets ofre i voldtægts- og voldssager. Når jeg snakker om *forurettede / fornærmede / brottsoffer*, så henviser jeg til kvinner som offer i sager om seksuelle overgrep og vold i hjemmet.

Jeg må straks indrømme at jeg blev sjokkert da jeg først fik at vide at mand i andre nordiske land end Island endnu ikke har fået reglerne om fornærmedes rettigheder til at fungere, selv efter mere end 20 år med lovbestemte rettigheder.

Lignende lovbestemmelser fik vi i Island først i 1999 og i den tid havde mange selvfølgelig store forventninger om at reglerne ville forbedre den dårlige stilling forurettede i vold- og voldtægtsager havde. Og selvfølgelig blev retstilstanden forbedret. Men ikke i det væsentlige.

Det som referanten her i dag har sagt om holdninger indenfor retsvæsenet og fortolkningsproblemer har vi også her i Island og så vidt jeg forstår også i de øvrige nordiske lande. Jeg genkender godt alt det hun har sagt om usynliggørelsen og marginaliseringen og at forurettede og hendes advokat bliver sat på sidelinjen. Bistandsadvokatens plads i rettsalen synes nemlig i nuværende situation at være på sidelinien! Fornemmelsen af at være en gæst, og ikke deltager i retsmødet, er nok noget som mange advokater som er beskikket for forurettede har oplevet.

Dette skyldes efter min mening mere holdninger, altså indstilling, og dårlig kultur end reglernes tilstedeværelse eller indehold.

Jeg tror nemlig ikke det skyldes så meget det faktum at i flertallet af de nordiske lande er forurettede i modsætning til anklagemyndigheder og den anklagede ikke generelt part i straffeprocessen (afhøres defor som vidne o.s.v.) og at reglerne om forurettedes rettigheder er undagelser på det.

Fordi at selv om både Finland og Sverige har historisk set forurettede som part i straffesagen, så hersker der i disse land eftersom jeg forstår, stort set de samme problemer som referanten har beskrevet i sit indlæg om forurettedes og advokatens stilling i sagen.

Men for at kunne opnå en mere positiv kultur og indstilling er det dog nok nødvendigt med et strengere, tydeligere og mere målbevidst regelværk. Nu har man jo haft lovbestemmelserne i mere en 20 år i de nordiske lande undtaget Island. Og vi ved af alle utredningerne, rapportene, betænkningerne og udvalgerne om ofrets retsstilling at regelverket ikke har nået det formål som tilstræbtes.

Forurettede har efter min erfaring ofte behov for advokat inden selve efterforskningen og efter min mening altid under efterforskningen. Hun har behov for råd og informasjon fra en advokat inden efterforskningen påbegynder, inden hun anmelder. Det er efter min mening absolut nødvendigt at forurettede som er blevet voldtaget eller udsat for vold i hjemmet får tilbud om advokatbistand fra den tid hun bestemmer eller kun vurderer at melde forbrydelsen til politiet. Nogen gange er det nemlig af afgørende betydning at forurettede har et møde med sin advokat inden hun bestemmer om hun vil melde forbrydelsen. Hun vil få oplysninger om politiets rolle og efterforskningen, oplysningern om vidnepligten og vidneansvaret hvis tiltale vil blive rejst, forberedes til at vidne og evt. advokatens vurdering af bevisets stilling.

Hvis forbrydelsen anmeldes efter fornærmedes møde med sin advokat kan denne forberedelse udelukke misforståelse, forbedre forurettedes tiltro til politiets arbejde, den kan fremskynde politiets arbejde og gøre efterforskningen mere fokuseret og effektiv.

Det er efter min mening absolut nødvendigt at fornærmede har ret til en beskikket advokat under efterforskningen. Ingen skal til politiet uden at have advokat med sig. Hvorfor er det vigtigt at fornærmede har advokat med sig når hun anmelder?

Min erfaring er at det ofte vil være af afgørende betydning for fornærmedes oplevelse af sagen og efterforskningens foreløb og nogen gange resultat.

Advokaten følger med efterforskningen, gør indsigelser mod efterforskning som han mener at krænker hans klient, har forslag om efterforskningsskrit (fordi han ofte har bedre adgang til oplysninger fra fornærmede end politiet) og sidst men ikke mindst kan oplyse sin klient om efterforskningens foreløb.

Vi skal styrke retsstillingen for fornærmede og hendes advokat. Efter min mening skal vi tilnærme os det formål primært ud fra en synsvinkel om at anerkende fornærmedes rettigheder, nemlig menneskerettigheder, og ikke så meget ud fra den holdning at fornærmede er svag og skal beskyttes.

- Hun skal have ret til *beskikket advokat fra efterforskningens begyndelse* og hun skal kunne konsultere med en advokat INDEN hun bestemmer om hun vil melde til politiet.
- Hendes ret til ikke at underkastes/blive udsat for *vanærende/nedverdigen- del/förnedrande* behandling skal være respekteret under efterforskningen, hos påtalemyndigheder og under hele retssagen, ifølge. Menneskerettigheds-konventionens art. 3.
- Hun skal gennem sin bistandsadvokat have *adgang til dokumenter* som ikke kan skade efterforskningen og alle dokumenter efter påtale.
- Jeg mener også hun skal gennem sin bistandsadvokat have adgang til at *klage/henvis* til domstole politiets afgjørelser under efterforskningen.
- Bistandsadvokaten skal have ret til at *före bevis og stille spørgsmål* under domsforhandlingen, ikke alene til fornærmede, men også til vidner og tiltalte, om erstatningsgrundlaget, som jo oftest er det samme som straffansvarsgrundlaget.
- Staten skal betale for bistandsadvokatens arbejde, også det arbejde som er nødvendigt for advokaten at udøve for fornærmede i henhold til at finde professionel støtte for hende o.s.v.

Disse rettigheder skal gælde både i sager om seksuel overtrædelser og familievold.

Jeg er absolut af den mening og min erfaring tyder på at for at skabe en jævn stilling mellem advokaterne i retssagen, alstå hvor den ene repræsenterer sigtede eller anklagede i sagen og den anden den fornærmede, er det vigtigt at reglerne som gælder om deres roller er så ensartede som overhoved muligt i henhold til deres forskellige opgave. Det må efter min mening gode grunde til at det skal gælde forskellige regler om forsvarerens og bistandsadvokatens retsstilling i en straffesag. De skal være jævnbyrdige lige som advokater i alle andre retssager.

Forbedret retsstilling til fornærmede og hendes advokat risikerer, som jeg ser det, ikke tiltaltes retssikkerhed og hans forsvarers rettigheder. Hvis man er enig med mig i denne tankegang så tror jeg at vi også kan hurtigere afskaffe det jeg mener er retsapparatets negative holdninger til fornærmede og hendes advokat. Selvfølgelig må vi altid passe på ikke at identificere bistandsadvokaten med sin klient; fornærmede.

Til sidst er det en ting som jeg vil nævne specielt om de problemer fornærmedes advokat kan støde på i sit arbejde. Jeg ser det som et problem at i realiteten er det politiet som bestemmer hvem som bliver beskikket som bistandsadvokat og i realiteten om det overhoved bliver beskikket advokat når ikke det ligefrem fremgår af loven, f.eks. i sager om familievold.

Dette med at politiet beskikker advokater er ikke helt problemfrit, fordi det kan muligvis føre til at en advokat bliver afhængig af politiet og dette kan

muligvis sætte advokatens selvstændighed og uafhængighed på spil. Jeg har således nogen gange oplevet at politiet har, selvfølgelig ikke offentligt!, haft indsigelser mod det når folk beder om at jeg bliver beskikket som bistandsadvokat! Dette er selvfølgelig upassende indblanding af politiet og bør ikke lides. Det er også politiet som tager stilling til advokatens krav på honorar i efterforskningsperioden.

Jeg har også oplevet en anden slags upassende adfærd hos politiet efter min mening. Det har sket at politiet siger til kvinder som vil melde vold i hjemmet, blandt andet seksuelforbrydelser, at det nytter ikke noget at anmelde seksuelle overgreb fra en ægtefelle eller samboer. Det har også sket at kvinder kommer til politiet og har historie om vold i hjemmet som har været pågående i lang tid og politiet tilkendegiver at det kun er det alvorligeste angreb som skal anmeldes, eller kun hvor der er lægeattest. Nemlig hvor dette har været fejl efter min mening, og hvor ofte det enten koster at sagen ikke føres frem eller at advokaten og alle andre har ulempen af at forsøge at så at sige korrigere eller genrejse sagen bagefter.

Begge problemer kan efter min mening løses ved at forurettedes politirapport eller anmeldelse kommer først efter at forurettede har været i kontakt med en advokat og at en advokat altid beskikkes i sager om familievold.

Muligt model (løsningen er ikke ALTID lovfæstede regler)

Min erfaring som advokat i sager om vold mod kvinder og børn tyder på at systemet som blev oprettet for 11 år siden i Krisesenteret for voldtægtsoffer på Landspítali-Háskólasjúkrahús er det som virkede og kan virke også i andre tilfælde når fagfolk fra forskellige felter skal arbejde på en sag. Det blev oprettet et „team“ med læge, sygeplejer, advokat, (social)rådgiver og politifolk. Folk fra forskellige fag og apparater havde personlig kontakt, rutiner blev fastlagt, der var regelmæssige møder med repræsentanter fra alle faggrupper hvor sager der opstod blev gennemgået, kritiseret og forhandlet og rutiner forbedret. Uden at nogen oplevet sig sat på eller at man Dette virkede i hvert fald godt i et system hvor vi havde omtrent 100 sager pr. år deraf omtrent 50 sager som blev anmeldt til politiet. Og efter min mening var dette kun til at styrke hver fagkreds i sin professionelle tilnærming og arbejde, skabte ikke konflikter og satte ikke enkeltes faggruppers autoritet på spil.

Revidering af straffeprocessloven.

Hele regelværket om straffeprocess revideres nu her i Island. Det er nok så vigtigt at under den revision bliver erfaringen, også i de øvrige nordiske lande som har haft samme slags regelværk og i Island for langt længere tid, taget i betragtning og efter samråd med dem som har arbejdet med lovbestemmelsene, ikke mindst advokater som har været beskikket som bistandsadvokater.

Jämställdhetsombudsmannen *Claes Borgström*, Sverige:

Jag heter Claes Borgström och arbetar som Jämställdhetsombudsman i Sverige. Jag har tidigare arbetat som advokat i 20 år och då har jag både varit försvarare för män som varit åtalade för våld mot kvinnor och biträde åt för kvinnor som varit brottsoffer.

Man vet att det finns ett stort mörkertal när det gäller förekomsten av våld mot kvinnor, både sexuellt våld och annat våld. Det ligger i mörkertalets natur att man inte vet hur stort det är. Jag har mot den bakgrunden fått ett uppdrag av regeringen att genom en utredning försöka få någon klarhet i vad som skiljer de kvinnor åt som gör en anmälan från dem som inte gör det. I uppdraget ingår också att föreslå åtgärder som ökar anmälningsbenägenheten och att föreslå åtgärder som skall minska, inte eliminera för det går inte, påfrestningarna på målsäganden under hela den rättsliga proceduren.

Jag vill bara säga kort att förklaringen till att många kvinnor inte anmäler sexuella övergrepp är mycket komplex. Det är inte så att det finns två homogena kategorier av sexualbrottsoffer, de som anmäler och de som inte anmäler. Det finns kvinnor som utsätts för sexuella övergrepp i en relation och som inte identifierar det som har hänt som en våldtäkt. De som inte betrakta sig själva som ett brottsoffer och kanske inte heller se sin partner som gärningsman gör ingen anmälan. Men det finns en mängd andra faktorer som också hindrar att en utsatt kvinna gör en anmälan, till exempel oro för vad som skall hända med barnen eller egna skam- och skuld känslor. För att anknyta något till det som redan har nämnts här, målsägarens betydande roll i min utredning, så har jag tillsammans med min sekreterare träffat en mängd aktörer. Jag syftar på företrädare för rättsväsendet, hälso- och sjukvården, psykiatrin och kvinnojourer. Jag har även träffat enskilda kvinnor, alltså kvinnor som har gått igenom den rättsliga proceduren. Något som återkommer är det starka behovet av ett omedelbart stöd, också rättsligt stöd. Många talar om att obenägenheten att anmäla hänger ihop med den låga uppklärningsprocenten. Den i sin tur har flera förklaringar, men en är att kvinnor inte sällan dröjer med att anmäla, vilket försämrar bevisläget för polis och åklagare. Så det som redan nämnts om behovet av ett rättsligt biträde instämmer jag i. Men ett rättsligt biträde måste kunna förordnas redan före polisanmälan. Jag kunnat konstatera att det behovet är stort och det var också en idé som framfördes av en domare i Sverige i samband med att vi träffade representanter för domarkåren. Det ingår i den utsatta kvinnans dilemma att försöka överbrygga sina egna skamkänslor och ibland också känslor av egen skuld. Man skall tala med utomstående om det som man varit utsatt för. Man har en föreställning, ibland befogad men faktiskt inte alltid längre, om att det kommer att bli ett nytt trauma under den rättsliga proceduren. I den valsituationen – skall jag ge mig in i detta eller inte – så är naturligtvis behovet av att få en korrekt beskrivning och ett stöd omgående, innan man

fattar beslutet, väldigt betydelsefullt för anmälningsbenägenheten. Nu arbetar ju Britta Bjelle med en egen utredning om målsägandebiträdeslagen. Våra utredningar överlappar delvis varandra. Men jag kan säga redan nu att behovet av juridiskt biträde på ett tidigt stadium, redan före polisanmälan, är stort och bör tillgodoses. Hur det sedan skall lagregleras kan man ha olika uppfattningar om.

Jag vill säga en sak till i frågan om balans i förhållandet mellan målsägande och misstänkt/tilltalad. Jag har ju lång erfarenhet som försvarare och jag vet att försvarsadvokater ofta trycker på att på motpartssidan har man både åklagaren och ett målsägandebiträde. Men om man vänder på det så skall naturligtvis målsäganden hävda precis samma rätt som den som är misstänkt för brott, nämligen rätten till omedelbart biträde av advokat. Enligt den svenska rättegångsbalken är det vidare så att endast advokat, det vill säga den som är ledamot av Sveriges advokatsamfund, kan erhålla förordnande som offentlig försvarare. Det gäller inte målsägandebiträdet, som kan vara biträdande jurist på advokatbyrå. Det är också så att det finns en hierarki inom advokatkåren där försvarsuppdraget betraktas som ett viktigare uppdrag än uppdraget som målsägandebiträde, som anses ligga på en lägre nivå. Det avspeglas också i att det är ofta är just biträdande jurister på advokatbyråer som är målsägandebiträden. Nog så skickliga kanske men ordningen speglar förhållningssättet till de två parterna i processen, den tilltalade och målsäganden.

Min linje är således att de åtgärder bör vidtas, som utan att äventyra den tilltalades rättssäkerhet, leder till att målsäganden får en ställning i processen som är i paritet med den tilltalade.

Professor, jur.fak. *Madeleine Leijonhufvud*, Sverige:

Titeln vi har idag, "våld mot kvinnor som rättsligt skyddsproblem" skulle jag gärna ha sett lite annorlunda utformad, nämligen så att ordet våld hade varit ersatt med övergrepp, därför att – och det var det jag först ville säga – ett första krav för att kvinnor skall skyddas i rättsprocessen är ju att de materiella lagreglerna, straffbestämmelserna, är utformade så att de verkligen ger det skydd som krävs. Då vill jag just nämna den här domen från Europadomstolen som *co-referenten* talade om, domen mot Bulgarien den 4 december 2003. Vad domstolen där ordagrant skriver är att Europarådets medlemsländer är skyldiga att kriminalisera och effektivt lagföra varje icke frivillig sexuell handling, alltså "any non-consensual sexual act". Dilemmat för oss i Sverige och i övriga nordiska länder såvitt jag förstår är ju att vi fortfarande inte gör det utan kräver just våld eller hot eller hjälplöst tillstånd. Men det skall alltså vara övergrepp i meningen sexuella handlingar som inte är frivilliga från motpartens sida.

Det är ju målsägandebiträdets roll som är i fokus här och det är oerhört viktigt och mycket intressant. När det gäller kravet på balans i rättsprocessen så

vill jag först säga något mycket praktiskt påtagligt och sedan göra försiktigtvis en lite mer teoretisk reflektion. Det rent praktiska är att i inte så få fall i Sverige kan det vara så att vi har en målsägande som är en 15–16-årig flicka med kanske då ett målsägandebiträde och mot henne finns fyra åtalade män med varsin advokat. Det är ju inte alldeles säkert att det här utgör den ideala balansen i rättsprocessen. Men när man skall fundera över det här, vilken balans vi skall ha och hur man skall åstadkomma den, och det är ju något man ständigt måste överväga därför att vi diskuterar med olika tyngdpunkt under tidernas lopp, så har vi fokuserat och fokuserar mycket starkt på den tilltalades rättssäkerhet och med stort fog. Men vi har också sett att brottsoffrens, målsägandenas, situation har kommit mer och mer i fokus och att man alltså idag kan fråga sig om balansen är den vi idag ser som ideal. Då måste man ju fundera över vad själva ändamålet med rättsprocessen är och idag finns det ju flera tecken på att vi gärna vill se det som en process som skall möjliggöra för människor att gå vidare – inte minst då för brottsoffret att komma vidare, att komma över, och det talar ju också för att hennes berättelse, hennes bild av det som har inträffat behöver bli klart framlagd i rättssalen. Det här är då någonting som vi måste överväga mycket närmare och den här sessionen är ett viktigt, tycker jag, inslag i en sådan här debatt, tack.

Regeringsrådet *Anna-Karin Lundin*, Sverige:

Till för några få år sedan arbetade jag mycket med frågor av detta slag, bl.a. som hovrättspresident. Nu har jag lämnat den delen av juridiken, men jag känner mig fortfarande mycket engagerad i ämnet.

Jag vill först ta upp några intryck från den tidigare diskussionen.

Jag blev bekymrad över det norska inlägget. Är det så illa? Jag har funderat på om alla norska aktörer ser det så. Det kanske bara är biståndsadvokater som gör det. Att höra ett norskt inlägg från ett annat perspektiv skulle vara mycket intressant.

Från svenskt håll har vi hört en domare, men inget målsägandebiträde. Det skulle vara intressant att vidga perspektivet även från Sverige.

Den förra svenska domaren tyckte att vi inte har några större bekymmer. Det tycker inte jag heller. Min erfarenhet är att målsäganden har en stark ställning. Den bästa resursen domstolen har när det gäller att ta reda på vad som egentligen har hänt är ofta målsäganden. Därför tror jag att alla domare välkomnar målsäganden i processen. Vi vill att de skall komma till domstolen, att de skall känna sig välkomna och må någorlunda bra där. Domstolarna kan underlätta situationen på olika sätt – ofta enkla – t.ex. tänka igenom hur väntrummen ser ut, hur personer sitter i rättssalen och liknande. Här gäller det till stor del att tänka igenom förhållandena noga, även sådant som gäller detaljer. Jag tror att

de flesta domarna och deras medarbetare i domstolarna är ganska duktiga på detta.

Sedan vill jag också ta upp några frågor som jag tycker är svåra.

Många brottsoffer tycker att domarna inte behandlar dem som ett brottsoffer, som någon som har drabbats av något hemskt. Ett brottsoffer är givetvis i en sådan situation att hon inte kan se helheten. Hon kommer in i rättsalen och vet att hon är ett brottsoffer. Problemet är att domaren inte vet det. För domarens uppgift är ju att ta ställning till just den frågan. Dessa olika utgångspunkter gör att målsäganden inte alltid känner sig rättvist behandlad av domaren.

Det är en ganska komplicerad situation. Det gäller ju att målsäganden förstår att det inte är fråga om någon misstro mot henne, utan att det är fråga om något annat. Det kan ofta vara en svår balansgång för domaren och kräva en god psykologisk känsla hos henne eller honom. Ytterst är det en informationsfråga och jag tror att det skulle vara värdefullt med mer information till målsäganden om de olika rollerna i processen.

Jag tänkte också säga några ord om kvaliteten på målsägandebiträderna.

En del är mycket skickliga advokater. De kan skadeståndsrätten väl och kan sköta ett förhör elegant och effektivt. Men de kan totalt sakna känsla för målsägandens situation.

Andra är tvärtom mycket medkännande och hjälper till på alla upptänkliga sätt, kanske besöker de målsäganden i hemmet och hämtar henne till rättegången. Men väl där kan de inte göra mycket när det gäller juridiken.

Det finns naturligtvis de som i rimlig utsträckning har alla egenskaper som behövs, men det är en hel del som skulle behöva bredda sin kompetens. Och i den mån det är fråga om hjälp med att komma till rättegången och liknande är det ytterst tveksamt om advokatresurser skall användas till det. Man kanske kan tänka sig att det finns olika slags stöd, ett mer renodlat juridiskt och ett mer socialt.

Hot har tagits upp tidigare i diskussionen. Det är ett svårt problem. I rättsalen kan det många gånger vara fråga om hot som uttrycks på ett subtilt sätt, t.ex. tecken med händerna eller miner hos åhörare. Domaren måste vara väldigt alert för att se detta och kunna ingripa. Men många gånger är det helt omöjligt. Atmosfären kan vara hotfull, utan att det egentligen helt säkert går att peka på vad det är som gör den hotfull.

Även den starkaste förespråkare för offentligheten blir ibland betänksam för den skada offentligheten kan ställa till med. Förhör med videoteknik, så att målsäganden inte behöver vara i samma sal som den tilltalade och åhörarna kan vara lämpligt ibland. Min erfarenhet är att det är en mycket bra teknik som alla bör försöka använda, inte bara av hänsyn till brottsoffer.

En annan aspekt på offentligheten är hur man skriver domarna. Jag tycker att offren ofta ställs ut alldeles för mycket. Man behöver inte i domen berätta om alla hemska och förnedrande detaljer. Även om namnet på offret är belagt med

sekretess, förstår de närmaste ändå vem X eller Y är eftersom namnet på den tilltalade är offentligt. Så fruktansvärt obehagligt det måste vara för en kvinna som blivit utsatt för ett brott med förnedrande och obehagliga inslag att veta att vem som helst kan läsa om detta! Och tänk om hennes barn läser domen efter 25 år och får veta vad deras mamma har varit med om! Jag skulle önska att alla domare verkligen lade sig vinn om att i domen inte beskriva mer än som behövs för domslutet.

Professor, jur.dr. *Anders Agell*, Sverige:

Det var vad ordföranden sade för en liten stund sedan som fick mig att begära ordet. Jag är gammal professor i civilrätt men av särskilda skäl har jag i ett par års tid intresserat mig för de svåra frågorna om bevisvärdering och beviskrav angående sexualbrott.

Naturligtvis är det oerhört frustrerande för en kvinna som varit med om en skakande upplevelse om hon inte bli trodd. För en man som är oskyldigt anklagad är en motsvarande frustration också högst naturlig. Hur skall man hantera detta?

När det gäller ett brottsoffer bör man hålla isär stödfunktionen från utredningsfunktionen. För en psykolog eller en psykiatriker som får ett föregivet offer – någon som *kanske* har varit utsatt för ett övergrepp – är det naturligt att sätta tilltro till vad patienten säger. Denna utgångspunkt för stöd och behandling kan dock leda till felbedömningar av vad som verkligen har inträffat. Det bör vara andra personer som sysslar med brottsutredningen än de som ger stöd och behandling.

För fall då ord står mot ord – ja i en del andra fall också för den delen – vill jag understryka värdet av insiktsfull vittnespsykologi. De bästa vittnespsykologerna i Sverige är väldigt skickliga. Men de bör då vara skolade i utsagespsykologi för att med ledning av alla faktorer av intresse bedöma tillförlitligheten i vad en person säger sig ha varit med om eller sett, om det gäller ett vittne. Det är fråga om att pröva en utsagas sannolika bakgrund enligt alternativa hypoteser med ledning av allt som man vet. Detta är en annan sorts uppgift än att uttala sig om någons personlighet ur psykologisk eller psykiatrisk synvinkel.

En skickligt utsagespsykolog kan ibland ganska säkert konstatera, att uppgifterna av en målsägande inte är tillförlitliga, i varje inte om man skall upprätthålla krav på övertygande bevisning i brottmål. Men en god utsagespsykolog kan också genom analyser av *allt* som sagts och av alternativa förklaringsgrunder ibland komma fram till att man måste lita på målsägandens uppgifter som helt övertygande. Det finns all anledning för domstolarna att i en del mål ta tillvara den utsagespsykologiska kompetens som finns, men som tyvärr inte är särskilt

väl utbredd. Utsagespsykologin behöver vårdas för att kunna bevaras och helst förstärkas genom flera välutbildade erfarna utövare.

Det finns en utomordentlig informativ bok som heter Svensk vittnespsykologi, Utsagespsykologi i teori och praktik, publicerad 2004 med Nils Wiklund och Ulla Sjöström som redaktörer. I denna antologi förvaltas arvet efter professor Arne Trankell som verkade för 50 år sedan och som även internationellt blev en förgrundsgestalt för att systematiskt analysera sådana realitetskriterier som bör beaktas när man bedömer tillförlitligheten av muntliga utsagor. Jag tror att många kategorier av jurister skulle ha nytta av att tränga djupare in utsagespsykologins problem.

Dessutom gjorde politimester Jørn Bro, Danmark, advokat Jytte Lindgård, Danmark, chefsrådmän Peter Prom, Sverige, och lagman K-G Ekeberg, Sverige, inlägg på sektionstmötet.

Debattledaren, fd. generaldirektören *Britta Bjelle*, Sverige:

Jag vill tacka den församling som varit här. Ni har varit engagerade och har haft inlägg som gjort att det varit en väldigt spännande debatt. Under många årtionden diskuterade vi i Sverige i stort sett enbart gärningsmannens ställning. Det var först i början på 1980-talet som vi i Sverige och i Norden fick en debatt som handlade om brottsofferfrågor. Brottsofferfrågorna är alltså inte mer än tjugo år gamla. Det är mot den bakgrunden vi ska se den debatt som vi har haft idag. Jag tycker att man måste erkänna att frågor som rör våld mot kvinnor trots allt har fallit framåt hela tiden under denna period vilket också dagens debatt visat. Eftersom nästan alla nordiska länder ser över sin lagstiftning på detta område kommer frågorna de närmaste åren att ytterligare diskuteras och lagstiftningen kommer förhoppningsvis att fortsätta utvecklas i en positiv riktning. Med det vill jag tacka Er alla. Tack för att Ni kom. Tack för att Ni deltog i debatten och ett särskilt varmt tack till referenten och korreferenten.